

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Кучая Олександра Володимировича

на дисертацію **Пивоварової Ганни Сергіївни**

**«Формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи
у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Ступінь актуальності обраної теми та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Г.С. Пивоварової зумовлена сучасними трансформаційними процесами в українському суспільстві та системі освіти, що актуалізують потребу у підготовці педагогів нового типу – духовно зрілих, культурно компетентних, національно свідомих фахівців, здатних до реалізації гуманістичних цінностей у професійній діяльності. В умовах реформування вищої педагогічної освіти, реалізації положень Концепції Нової української школи (НУШ), посилення євроінтеграційних процесів, а також складних соціокультурних викликів, спричинених війсьними подіями, особливої значущості набуває проблема формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи як носіїв духовно-моральних орієнтирів суспільства.

Актуальність дослідження посилюється й тим, що саме вчитель початкової ланки освіти закладає основи світогляду, громадянської позиції, моральної культури та ціннісних орієнтацій молодших школярів. У зв'язку з цим сучасна педагогічна освіта має забезпечувати не лише професійну підготовку майбутнього педагога, а й розвиток його культурної, духовної та аксіологічної сфери. Соціально-гуманітарна робота ЗВО у цьому контексті виступає важливим середовищем формування культурних цінностей здобувачів, оскільки інтегрує виховну, громадську, волонтерську та культурно-просвітницьку діяльність.

Разом з тим, практика підготовки кадрів свідчить про недостатню розробленість теоретико-методологічних та практичних засад формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи саме у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Отже, дисертаційне дослідження Г.С. Пивоварової є своєчасним, соціально значущим і таким, що відповідає

актуальним потребам педагогічної науки та освітньої практики. Своєчасність обраної дисертанткою теми також підтверджується окресленою в роботі низкою суперечностей, на яких слушно наголошує авторка, та які дійсно посилюють важливість звернення авторки до окресленої проблеми.

Дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»: «Система підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації 0104U005504).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено комплексним підходом до організації дослідження, чітким визначенням його методологічних засад, відповідністю застосованих методів меті, завданням, об'єкту та предмету наукового пошуку.

Наукові положення дисертації ґрунтуються на широкій джерельній базі, що охоплює філософські, психолого-педагогічні, соціологічні та методичні праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем професійної підготовки майбутніх учителів, формування цінностей, ціннісних орієнтацій та організації соціально-гуманітарної роботи у ЗВО.

Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правових документів у сфері освіти, що дозволило належним чином обґрунтувати актуальність і наукову доцільність досліджуваної проблеми.

Достовірність результатів дослідження забезпечується використанням взаємодоповнювального комплексу теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження, адекватних меті й завданням дисертаційної роботи. Зокрема, застосування методів аналізу, синтезу, узагальнення, моделювання, педагогічного експерименту, анкетування, тестування, бесід та методів математичної обробки результатів дало змогу отримати об'єктивні та науково виважені результати.

Важливим чинником достовірності є достатня експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася у кількох ЗВО України та охопила 317 здобувачів вищої освіти спеціальності 013/А3 «Початкова освіта», що забезпечує репрезентативність вибірки та об'єктивність отриманих результатів. Позитивна динаміка показників сформованості культурних цінностей у здобувачів експериментальних груп підтверджує

ефективність запропонованих педагогічних умов та логічність сформульованих висновків.

Обґрунтованість основних положень дисертації також підтверджується належним рівнем апробації результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, достатньою кількістю публікацій автора.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* науково обґрунтовано педагогічні умови формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО; визначено сутність дефініції «культурні цінності майбутнього вчителя початкової школи», схарактеризовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової ланки освіти;

– *уточнено* понятійно-категоріальний апарат дослідження зокрема, сутність понять: «цінності», «культурні цінності», «соціально-гуманітарна робота ЗВО», «культуровідповідне середовище ЗВО», «культурно зорієнтована діяльність», «волонтерська діяльність здобувачів»;

– *подальшого розвитку* набули уявлення про інноваційні ціннісно орієнтовані технології соціально-гуманітарної роботи ЗВО, форми й методи формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Зміст дисертаційної роботи логічно узгоджений, чітко структурований, послідовний, охоплює всі основні елементи проблеми, що досліджується. Робота повністю відповідає вимогам МОН України щодо структури, змісту та параметрам оформлення. Робота має завершений характер самостійного дослідження, що робить значний внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти.

Дисертаційна робота Г.С. Пивоварової складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел та анотацій, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, визначено суперечності, які посилюють доцільність розв'язання проблеми формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито теоретико-методологічні засади дослідження, схарактеризовано комплекс методів, подано наукову новизну і

практичне значення отриманих результатів; схарактеризовано експериментальну базу дослідження, наведено чіткі відомості про впровадження експерименту та особистий внесок здобувача й апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі дисертаційної роботи Г.С. Пивоваровою здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. На високому науковому рівні проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми у філософській, психолого-педагогічній та соціологічній літературі, що дозволило авторці визначити теоретичні засади дослідження та окреслити концептуальні підходи до розв'язання поставленої наукової проблеми.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений дисертанткою аналіз базових понять дослідження, зокрема «цінності», «культурні цінності», «соціально-гуманітарна робота ЗВО», «культуровідповідне середовище ЗВО», «культурно зорієнтована діяльність». Авторкою не лише узагальнено наукові підходи до трактування означених дефініцій, а й уточнено їх сутність у контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Особливої уваги заслуговує запропоноване визначення поняття «культурні цінності майбутнього вчителя початкової школи» як інтегративного особистісно-професійного утворення, що відображає систему світоглядних орієнтацій, гуманістичних установок і готовності до їх реалізації у професійній діяльності.

У роботі аргументовано доведено, що культурні цінності є важливим складником професійної компетентності сучасного педагога та виконують регулятивну функцію у його професійній поведінці, взаємодії з учнями, колегами й соціальним середовищем. Г.С. Пивоваровою змістовно схарактеризовано структуру культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, до якої віднесено мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти.

Науково обґрунтованим є визначення методологічних засад дослідження. Авторка переконливо доводить доцільність використання аксіологічного, культурологічного, суб'єкт-суб'єктного, компетентнісного, середовищного та діялісно-рефлексивного наукових підходів, що забезпечують комплексне вивчення проблеми формування культурних цінностей майбутніх педагогів.

Важливим здобутком дисертації є також визначення принципів формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Безперечно наукову цінність має розкриття аксіологічного потенціалу соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Авторкою доведено, що саме поєднання виховної, волонтерської, культурно-просвітницької та громадської діяльності створює сприятливі умови для формування у здобувачів системи культурних цінностей, національної самосвідомості, соціальної активності та гуманістичних переконань.

Особливо слід відзначити належний рівень наукового обґрунтування педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Г.С. Пивоваровою визначено та змістовно схарактеризовано такі педагогічні умови, як створення культуровідповідного середовища у ЗВО, упровадження ціннісно орієнтованих інноваційних технологій соціально-гуманітарної роботи та залучення здобувачів до культурно зорієнтованої й волонтерської діяльності через взаємодію із соціальними та культурними інститутами.

Уважаємо, що перший розділ дисертації характеризується логічністю викладу, належним рівнем наукової аргументації, глибиною теоретичного аналізу та створює міцне методологічне підґрунтя для подальшої експериментальної роботи.

У другому розділі дисертаційної роботи Г.С. Пивоваровою представлено зміст, організацію та результати дослідно-експериментальної роботи щодо перевірки ефективності педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО. Позитивної оцінки заслуговує чітка організація педагогічного експерименту, який охоплював констатувальний, формувальний та контрольний етапи. Авторкою визначено структуру досліджуваного феномена, відповідно до якої розроблено критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. До критеріїв віднесено мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операціонально-рефлексивний, що дозволило комплексно оцінити динаміку розвитку культурних цінностей здобувачів вищої освіти.

На констатувальному етапі дослідження дисертанткою здійснено ґрунтовну діагностику первинного рівня сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Науково обґрунтованим і методично

виваженим є зміст формувального етапу експерименту, який реалізовувався через послідовні етапи: мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-змістовий, діяльнісно-практичний та рефлексивно-творчий відповідно до моделі. Авторкою запропоновано комплекс різноманітних форм і методів соціально-гуманітарної роботи, спрямованих на формування культурних цінностей майбутніх педагогів: тренінги, кураторські години, дискусії, круглі столи, творчі проекти, культурно-просвітницькі заходи, волонтерську діяльність, участь у роботі студентських об'єднань та взаємодію із соціальними й культурними інститутами.

Особливої уваги заслуговує практична спрямованість дослідження. Г.С. Пивоваровою створено та впроваджено модель реалізації педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, розроблено зміст діяльності студентського клубу «Культурний простір майбутнього вчителя», творчих об'єднань, систему тренінгової та проектної роботи, що сприяло активізації культуротворчої, волонтерської та соціально значущої діяльності здобувачів освіти.

Переконливими є результати контрольного етапу експерименту, які засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості культурних цінностей у здобувачів експериментальних груп. Проведена статистична обробка результатів дослідження підтвердила ефективність запропонованих педагогічних умов та достовірність отриманих результатів.

Засвідчуємо, що другий розділ дисертаційної роботи вирізняється належним рівнем методичної розробленості, практичною цінністю та переконливо демонструє ефективність авторського бачення процесу формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Висновки до кожного розділу достатньо характеризують провідне в їх змісті. Загальні висновки віддзеркалюють головні ідеї, доводять виконання кожного із поставлених завдань, а також указують на перспективи подальших досліджень.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності. Основні положення й результати дисертаційної роботи висвітлено у 17 публікаціях, з яких 4 одноосібні статті – у наукових фахових виданнях України, 1 публікація у зарубіжному виданні, 1 – у виданні, що індексується в наукометричній базі Web of Science (у співавторстві), 12 публікацій апробаційного характеру.

Недотримання академічної доброчесності не виявлено, що констатовано в

звіті подібності ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» про комп'ютерну перевірку на відсоток збігу від 14.05.2026 (перевірка здійснена в системі StrikePlagiarism).

Апробація результатів дослідження відбувалась шляхом участі у конференціях різних рівнів, серед них *міжнародні*: «Science And Information Technologies in The Modern World» (Афіни, Греція, 2026 р.); «Transforming Science with Modern Technologies: Issues and Challenges» (Ліон, Франція, 2026 р.); «Дошкільна і початкова освіта в євроінтеграційному та національному вимірах» (Суми, 2026); *всеукраїнські*: «Україна в ХХІ столітті: тенденції та перспективи розвитку» (Київ, 2016), «Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі» (Лисичанськ, 2017), «Інформаційні технології» (Київ, 2017), «Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи» (Київ, 2019), «Формування громадянських компетентностей фахівця нової генерації» (Лисичанськ, 2019); «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів» (Київ, 2019), «Початкова школа в новій освітній реальності: традиції й інновації, проблеми й перспективи» (Полтава, 2024 р.), «Якість, інновації, професійна сфера: актуальні орієнтири фахової передвищої освіти» (Житомир, 2026).

Практичне значення дослідження полягає в розробці, науковому обґрунтуванні, упровадженні у професійну підготовку здобувачів спеціальності 013/АЗ «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи та відповідної моделі їх реалізації; модернізації планів соціально-гуманітарної роботи ЗВО з урахуванням культурно-ціннісного складника; розробці плану взаємодії ЗВО з різними соціальними інститутами-партнерами; перспективних планів роботи студентського клубу «Культурний простір майбутнього вчителя», творчих об'єднань («Джерела національної культури», «Культурний діалог», «Арт-майстерня особистісного розвитку»); розробці комплексу тренінгів, проєктів, кураторських годин з метою формування культурних цінностей майбутніх фахівців.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Пивоварової Ганни Сергіївни «Формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО», вважаємо за необхідне виокремити

деякі дискусійні положення й висловити певні зауваження.

1. Незважаючи на ґрунтовність теоретичного аналізу, окремі дефініції, зокрема «культуровідповідне середовище ЗВО» та «культурно зорієнтована діяльність», подекуди мають дещо узагальнений характер і потребували б більш чіткого розмежування їх змістових характеристик та функціональних ознак.

2. У дисертаційній роботі значну увагу приділено аксіологічному підходу, однак доцільним було б більш детально розкрити взаємозв'язок між аксіологічним та компетентнісним підходами у процесі формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

3. У параграфі 1.4. авторкою визначено та обґрунтовано доволі слушні та цілком логічні педагогічні умови формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, натомість, у процесі їх обґрунтування варто було б більш детально конкретизувати механізми їх реалізації в освітньому процесі ЗВО, а також окреслити можливі труднощі їх практичного впровадження.

4. Опис формувального етапу експерименту (параграф 2.2) містить значну кількість різноманітних форм і методів роботи з майбутніми вчителями початкової школи, однак окремі з них подано узагальнено, без достатньої деталізації механізмів їх практичної реалізації.

5. Запропонована модель реалізації педагогічних умов формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи має беззаперечну цінність, але авторці варто було б окреслити перспективи її адаптації до умов дистанційного або змішаного навчання, що є особливо актуальним для сучасної системи вищої освіти України.

Зазначимо, що висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер і не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота **Пивоварової Ганни Сергіївни «Формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі соціально-гуманітарної роботи ЗВО»** є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, яка має наукову новизну, теоретико-практичне значення, відповідає чинним вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно наказу МОН України від 31.05.2019 №759) і Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р.), а її авторка **Пивоварова Ганна Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

 Олександр КУЧАЙ

